

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ

Розглядаються об'єктивні передумови залучення іноземних інвестицій в національну економіку. Аналізується сучасний стан і перспективи розвитку іноземного банківського капіталу у країнах із трансформаційною економікою, і зокрема в Україні в умовах фінансової глобалізації.

Ключові слова: іноземні інвестиції, міжнародний банківський бізнес, трансформаційна економіка

Objective pre-conditions of bringing in of foreign investments are examined in a national economy. The modern consisting and prospects of development of foreign bank capital is analysed of countries with a transformation economy, in particular, in Ukraine in the conditions of financial globalization.

Key words: foreign investments, international bank business, transformation economy.

Постановка проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем розвитку банківського сектора країн із трансформаційною економікою, зокрема країн СНД та України, в контексті його інтеграції в світовий фінансовий ринок та забезпечення конкурентоспроможності в умовах посилення конкуренції з транснаціональними банками залишається його реформування, як найбільш розвиненого й гнучкого сектора ринку капіталів. Ця проблема набуває особливого змісту, якщо зважити на те, що ці країни досі відчувають гострий дефіцит інвестиційних ресурсів. При цьому значний простір у кредитно-інвестиційній сфері як у відношенні довгострокового, так і короткострокового фінансування є незаповненим.

Ступінь розробленості проблеми та її невирішені частини. Питання функціонування іноземного банківського капіталу на ринках, що формуються, є предметом дослідження провідних зарубіжних і українських учених-економістів. Серед дослідників значний внесок у розвиток теорії міжнародної банківської діяльності зробили такі зарубіжні вчені, як А. Верніков, Є. Жуков, У. Кінг, В. Колесніков, Л. Красавіна, К. Макконел, Л. Мауер, Д. Михайлов, В. Очкасов, М. Пейро, П. Роуз, Дж. Сінкі, В. Торкановський, В. Уоскін, Т. Френклін, Д. Херріс, У. Шарп та інші.

Дослідження діяльності банків з іноземним капіталом та її регулювання в Україні зроблені такими вітчизняними дослідниками, як В. Геєць, О. Барановський, В. Будкін, О. Дзюблюк, В. Міщенко, О. Мозговий, Д. Лук'яненко, С. Науменкова, Ю. Пахомов, А. Рум'янець, А. Філіпенко, В. Федосов, А. Чухно, О. Шнирков та інші.

Однак, слід зазначити, що у вітчизняній економічній науці ще недостатньо повно висвітлені окремі теоретичні аспекти міжнародної банківської діяльності, сучасні світові тенденції та перспективи розвитку діяльності банків з іноземним капіталом в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні проблем діяльності банківських установ з іноземним капіталом у країнах із трансформаційною економікою і, зокрема, в Україні в умовах фінансової глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку міжнародних економічних відносин, які характеризуються відкриттям внутрішніх фінансових ринків, є частиною всеохоплюючого процесу глобалізації економіки. Крім того, ці процеси відбуваються у зв'язку з потребою в значних фінансових ресурсах та експертних оцінках під час реформування економіки, що відбуваються в країні, яка залучає іноземні інвестиції, або банківських криз. Прихід іноземних банків розглядається як важливий шлях залучення сучасних знань та формування конкурентного середовища.

Рішення про відкриття внутрішніх фінансових ринків для іноземного банківського капіталу ґрунтується на ретельному вивченні всіх плюсів і мінусів. Пільги у відносинах з країнами, ринки яких формуються, є значними. Вважають, що зарубіжні банки сприятимуть розвитку більш ефективної і прозорої кредитно-банківської системи за допомогою залучення і поширення сучасних інноваційних технологій, впроваджуючи нові банківські послуги і продукти, піднімаючи стандарти обслуговування, здійснюючи конкурентний тиск на місцеві банки і збільшення ефективності розподілу фінансових ресурсів. Зростання конкуренції робить вартість посередництва значно нижчою, що призводить до здешевлення кредитів для позичальників. Це навіть може призвести до більш масштабного регулювання та нагляду.

Під час економічної нестабільності іноземні банки можуть також запропонувати "надійний захист" для вкладників та їх капіталу, а також стабільне джерело коштів порівняно з місцевими банками. Іноземні банки можуть залучати інших іноземних інвесторів у економіку приймаючої країни. Що стосується втрат, то окремі дослідники, наприклад, наводять ряд контраргументів проти входження іноземних банків на місцевий фінансовий ринок. До них належать такі: місцеві банки потребують час для закріплення своїх конкурентних позицій на місцевому банківському ринку (так званий аргумент "необхідності періоду адаптації"); нові іноземні банки можуть "знімати вершки"; на відміну від вже існуючих банків, вони ще не мають неповернутих кредитів; відсутність зв'язків з місцевою економікою може викликати відтік капіталів [4, с. 41]. З іншого боку, існує стурбованість, що внутрішні регулятори не зможуть належним чином контролювати іноземні банки. Інші дослідники доповнили цей список можливою втратою монетарної автономії і збільшенням плинності потоків капіталу [5, с. 52]. Також існує занепокоєння, що іноземні банки проігнорують певні сегменти ринку або будуть імпортувати економічні кризи зі своїх країн [7, с. 55].

Одним з найгостріших проблем є оцінка впливу іноземних банків на економіку приймаючих країн. Саме неоднозначність результатів у цьому питанні і стало причиною детальних досліджень у цій сфері [6].

Перш за все вплив іноземного банківського проникнення на місцевий фінансовий ринок залежить від способу цього проникнення, його основної мети та масштабів діяльності банків. Якщо банки входять на ринок, слідуючи за своїми клієнтами, вони не чекають, що будуть працювати краще за місцеві банки чи матимуть вплив на банківську систему, в яку вони входять. З іншого боку, коли банки входять на новий ринок, то в ряді ринкових ніш вони зможуть використовувати порівняльну перевагу, що без сумніву призведе до тиску на місцеві банки. Але цей вплив може бути обмежений ринковим сегментом, у який банки увійшли. Також може статися так, що проникнення іноземних банків призведе до впровадження відсутніх до цього на місцевих ринках послуг, що стимулюватиме покращення якості обслуговування, але не створюватиме конкурентного тиску на місцеві банки [6, с. 100].

Більшість досліджень показують, що іноземні банки у країнах, ринки яких формуються, працюють краще ніж передові місцеві банки. Напрями їхньої діяльності також відрізняються: зазвичай вони орієнтуються на нові послуги та оптові ринки, де вони користуються порівняльними перевагами. Також є свідчення їх відчутного впливу на рівень конкуренції та ефективності навіть після регуляторного обмеження їх впливу. Слід зазначити, що цей вплив часто поширюється лише на ті сегменти ринку, де це доцільно. Існують побоювання, що іноземні банки надто сильно тиснуть на місцеві банки, які знаходяться у скрутному становищі (особливо коли входження на ринок відбувається під час економічної нестабільності, коли потреба в капіталі стоїть особливо гостро) [15, с. 135]. Незважаючи на це більшість спостережень, наприклад, у Латинській Америці показують слабку присутність іноземного банківського капіталу у тих сферах (наприклад, обслуговування фізичних осіб), де місцеві банки мають порівняльні переваги. Більше того, деякі дослідження доводять, що місцеві банки можуть протистояти викликам і ставати більш конкурентоспроможними для входження на ринки нових послуг. Крім того, посилення конкурентного тиску на місцеві банки, що пов'язане з процесом лібералізації, не є єдиним елементом прояву цього процесу [4, с. 43].

Результати різних досліджень для транзитивних країн виявилися більш неоднозначними порівняно з країнами Латинської Америки. Однією з причин відмінних результатів може бути те, що протягом досліджуваного періоду банківські системи цих країн ще знаходилися в процесі прогресивного розвитку [3, с. 86].

Більш того, іноземним банкам потрібен час, щоб працювати краще ніж місцеві банки, а викупленим банкам за участю іноземного банківського капіталу доводиться здійснювати реорганізацію та інвестувати у новітні технології, що збільшувало їхні витрати на протязі перших років функціонування на ринку приймаючої країни. Досить багато статей по транзитивним країнам не враховують ряд важливих факторів (розміру банків, спільної діяльності, макрофакторів та ін.), а інколи викликає запитання навіть якість даних, що використовувалися для дослідження [6–7; 8–10].

Можна виділити також певні тенденції й у відношенні послідовності освоєння іноземними банками різних кластерів клієнтури в країнах присутності. Ця послідовність, на нашу думку, складається з двох етапів. Початок роботи на новому ринку, як правило, пов'язаний з обслуговуванням діючих у країні іноземних компаній, що є традиційними клієнтами даного банку і в інших регіонах світу. Потім, у міру прояснення ситуації на ринку, з урахуванням реальних умов, банки переходять до кредитування й інших форм обслуговування місцевих підприємств і населення й у такий спосіб вступають у конкурентну боротьбу з іншими кредитно-фінансовими установами [15, с. 106].

Серед європейських країн із транзитивною економікою можна виділити дві основні групи. Перша включає країни, у банківській системі яких іноземний капітал займає домінуючі позиції. До цієї групи відносяться в основному країни, у яких іноземні банки контролюють від 50 до 98 % сукупних банківських активів. Це держави, що ввійшли до Європейського Союзу (Болгарія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Хорватія, Чехія, Естонія). До другої групи відносяться країни СНД і деякі балканські країни (Словенія, Сербія), у яких роль іноземних банків виглядає набагато скромніше. До даної групи належить і Росія, що має один з найнижчих показників участі іноземних банків у банківській справі [3, с.97].

Іноземні банки використовують різні методи проникнення: створення нових структур з наступним розширенням діяльності; поглинання вже діючих у країні кредитних організацій; здійснення банківських операцій, зокрема кредитних, через кордон. Значною мірою вибір шляхів, методів і форм експансії іноземних банків на ринках країн із трансформаційною економікою залежить від економічної політики, яка проводиться конкретними країнами. Там, де був узятий курс на швидку приватизацію банківської сфери, її реструктуризацію і санацію з метою перетворення в сучасний сектор економіки (що вимагало величезних капіталів і високопрофесійного менеджменту), іноземні банки були допущені до участі в цих процесах і без зайвих зусиль зайняли лідируючі позиції в банківському секторі. Цим, наприклад, пояснюється домінування іноземних банків у переважній більшості постсоціалістичних країн – членів ЄС і кандидатів у члени цього об'єднання.

Вступ до ЄС породило необхідність швидкої перебудови інституціональних основ фінансового сектора, приведення його до європейських стандартів. Поглинання діючих національних кредитних організацій сприяли також банківські кризи (збанкрутілі структури легко скуповувалися іноземними інвесторами), а також поширення ідей лібералізму і «підштовхування» керівництва постсоціалістичних держав міжнародними фінансовими організаціями в напрямку глибокої лібералізації господарського життя.

Основним мотивом входження іноземних банків на ринки Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) були ринкові (захоплення нових ринків та отримання вищих прибутків) та регуляторні фактори. Ділова стратегія іноземних банків мала схожий характер у Чехії, Угорщині та Польщі. На ранній стадії входження їхня основна діяльність зводилась до обслуговування клієнтів з материнської країни (ознаки захисної експансії) [15, с. 65]. З часом основним мотиваційним фактором стало одержання ринкових переваг. Потужні іноземні банки, які надають більш складні послуги, легко залучають кращих клієнтів на ринках країн із трансформативною економікою, чим ускладнюють конкуренцію для вітчизняних банків.

Ще одним вагомим мотивом експансії на іноземні ринки були регуляторні пільги. Так, на початку 1990-х років регуляторне середовище у країнах ЦСЄ для іноземних банків було набагато сприятливішим, ніж у материнських країнах, оскільки там лише починали впроваджувати міжнародні стандарти регулювання [5, с. 51].

Наступним мотивом для експансії капіталу є прагнення збільшення своєї компанії з метою збереження незалежності і перспектив розвитку. Це стосується передусім середніх за розмірами західноєвропейських банків, котрим не вдається збільшити обсяг операцій в материнських країнах через досить жорстоку конкуренцію та обмеженість вільних ресурсів.

Про вплив у банківському секторі країн Центральної та Східної Європи іноземного капіталу свідчать дані в Польщі, Угорщині, Чехії, де на іноземні банки припадає майже половина всіх банківських активів країни. В Словенії, Румунії, Хорватії – більше третини. А у Болгарії їх частка перевалила за 50 % [12]. За даними офіційної статистики, співвідношення активів місцевих і іноземних банків в цьому регіоні мають такі показники (табл. 1).

Таблиця 1. Співставлення активів місцевих та іноземних банків у банківських системах країн Центральної та Східної Європи у 2009 р. [13].

Країна	Місцеві банки, млрд. €	Іноземні банки, млрд. €	Частка іноземних банків, %
Болгарія	1,9	2,3	54,8
Угорщина	15,1	15,6	50,8
Польща	51,1	40,0	43,9
Румунія	8,1	1,8	18,2
Словаччина	13,5	4,6	25,4
Словенія	12,5	1,0	10,1
Хорватія	8,1	4,0	33,1
Чехія	36,1	34,0	48,5
Україна	4,5	0,3	6,3

Найбільшу активність у країнах Центральної та Східної Європи проявляють банки Німеччини і Австрії, які здійснювали свою експансію за рахунок відкриття філіалів зі 100 процентною власністю, або придбання незначних місцевих банківських інститутів.

Інші умови були характерні для країн СНД. Випадки покупки діючих банків з національним капіталом і тут, звичайно, були. Однак, більш широке поширення, особливо в Росії, одержало створення нових установ у силу непрозорості, низької якості активів і сумнівної репутації діючих приватних банків, а також неможливості придбання державних кредитних організацій.

Інша закономірність пов'язана з розходженням тактичних підходів, які застосовуються при здійсненні експансії світовими гігантами банківського бізнесу і банками середнього рівня. Останні схильні впроваджуватися у трансформативну економіку шляхом поглинання, тоді як найбільші світові банки в основному намагаються спочатку не робити великих придбань, а створювати нові невеликі організації, у той же час дотримуючись тактики вичікування і спостереження за тим, як відбувається освоєння ринку меншими і більш мобільними кредитними структурами. Згодом, у міру нагромадження інформації, може бути прийняте рішення про розширення сфери діяльності. У цьому випадку освоєний середніми банками бізнес може бути перекуплений провідними світовими банками. Утім, подібна схема дій не скрізь виявляється повною мірою. У Росії, зокрема, у силу перспективності і значимості країни для світової економіки, а також через проведення тут внутрішньої державної політики заохочення присутності насамперед найбільш солідних банків світу дана закономірність слабо виражена [9, с.14].

Ще одна закономірність полягає в тому, що експансія іноземних банків у постсоціалістичний простір виявляється переважно у формі створення дочірніх структур іноземних банків, у той час як філіальна форма не одержала широкого поширення. Основна причина – дочірні банки мають, як правило, більш широкі можливості в проведенні операцій, оскільки статус резидента, що присвоюється їм (тобто національної кредитної організації), звільняє їх від обмежень, що часто застосовуються стосовно філій, що є з формальної, юридичної точки зору підрозділами іноземних банків. Через існуючі обмеження операції іноземних дочірніх банків служать переважною формою і стосовно банківського обслуговування через кордон банками-нерезидентами клієнтури, що діє в постсоціалістичних країнах. Останнє положення повною мірою відноситься і до Росії [10, с. 27].

За рівнем розвитку банківських систем до “першого ешелону” серед країн СНД можна віднести Росію, Казахстан, Україну. Про це свідчить як попит на рейтингові послуги, що максимальний саме в цих країнах, так і співвідношення активи/ВВП (максимальне у Казахстані, яке за підсумками 2008 року складало 89,7 %, у той час як у найближчих переслідувачів воно помітно нижче: в Україні – 63,6 %, а в Росії – 52,4 %). За умови більшої відкритості поступального розвитку економіки до “першого ешелону” може приєднатися Білорусь. До “другого ешелону” можна віднести банківські системи Закавказзя, Узбекистану і Молдови. Серйозно від-

стають від лідерів на пострадянському просторі банківської системи Таджикистану, Киргизії, Туркменії [12]. У таблиці 2 наведені основні дані про найбільш розвинуті банківські системи країн СНД.

Таблиця 2. Основні дані про найбільш розвинуті банківські системи країн СНД у 2008 р. [13].

	Країна	Активи банківської системи, млрд. дол. США	Кредити банківської системи, млрд. дол. США	Депозити банківської системи, млрд. дол. США	Капітал банківської системи, млрд. дол. США	Приріст реального ВВП, %	Розмір номінального ВВП, млрд. дол. США	ВВП на душу населення, тис. дол. США	Інфляція, %
1	Росія	533,4	305	321,6	64,3	6,8	1017	7,1	9
3	Казахстан	69,9	41,5	38,7	6,9	10,6	77,9	5,1	8,6
2	Україна	67,4	48,6	36,5	8,4	7,1	106	2,3	11,6
4	Білорусь	13,6	9,2	6,8	2,1	9,9	37	7,8	6,6
8	Узбекистан	5,8	3,9	3	0,8	7,8	16,8	0,6	6,8
5	Азербайджан	4,3	2,4	2,4	0,6	34,5	20,4	2,5	11,4
9	Грузія	2,5	1,5	0,9	0,5	9,5	8	1,8	8,8
7	Молдова	1,8	1,1	1,3	3	4	3,4	0,9	14,1
6	Вірменія	1,4	0,7	0,9	0,3	13,9	6,4	2	5

Як свідчить практика придбання банків у країнах Східної Європи іноземними фінансовими інститутами, сферою їх особливого інтересу є кредитно-фінансові установи з широкою мережею філій, які посідають провідні позиції на привабливих сегментах ринку, тобто, в першу чергу, державні інститути. Проте приватизація і продаж великих державних банків іноземним фінансовим установам веде до встановлення контролю над фінансовою системою [15, с. 78].

Інтеграція банківської системи країн СНД у глобальний фінансовий простір повинна здійснюватися так, щоб максимум у ланцюжку створення доданої вартості, а також кадри і технології залишалися в країні. Якщо такі країни із трансформаційно економікою, як Україна, Грузія пішли по шляху необмеженого доступу до банківської системи транснаціонального банківського капіталу, то в таких країнах, як Росія, Казахстан, Білорусь ще є шанси зберегти банківську систему в руках державного чи приватного національного капіталу [3, с. 156].

Нерозвиненість національного банківського сектора України приваблює європейські банки, що означає високий потенціал його зростання. Водночас, висока прибутковість банківської діяльності здатна породити суперечності в конкурентному середовищі, обумовлені різним потенціалом банківських систем Західної Європи, інших розвинутих країн світу та України. Тому широкомасштабним завданням у сфері банківського регулювання і нагляду повинні стати заходи, які не обмежують банківської діяльності, а спрямовані на сприяння зростанню доходів і скороченню витрат банків при одночасному створенні сприятливих умов для банківських клієнтів та розвитку сектора небанківських фінансових установ. Це буде служити посиленню ролі банківської системи в економічній інтеграції України в світовий фінансовий простір на засадах рівноправного співробітництва [5; 7].

Зазначимо, що в останні роки суттєво змінилося відношення найбільш розвинутих країн світу до участі в банківській діяльності. Якщо ще на початку нинішнього століття фінансові ризики, на які наражалася банківська система України, відштовхувала бажаних розгортати банківську діяльність на території України, то на сьогодні ситуація змінюється. Найбільші західноєвропейські банки не вважають ризики в Україні серйозною перешкодою. Крім того, прагнучи прибутковості, німецькі, італійські, шведські, французькі та бельгійські фінансові групи орієнтуються на високу рентабельність банківського капіталу в Україні. Так, за існуючими оцінками, рентабельність банківського капіталу, на думку експертів, у 2008 році становила: у США – 17,8 %, Великобританії – 17 %, Іспанії – 14 %, Франції – 11,8 %, Швейцарії – 8,3 %. За неофіційними даними, рентабельність банківського капіталу в Україні становить понад 30 % [5, с.50].

Як відомо, Україна належить до тих країн, де рівень попиту на іноземні інвестиції досить високий, оскільки тут відбуваються ринкові зміни в економіці. У довгостроковому плані Україна має також великі перспективи економічного розвитку. Існують і необхідні передумови: місткий внутрішній ринок, високий науково-технічний та промисловий потенціал. Однак, для переходу до ефективно та конкурентоспроможної ринкової економіки потрібні іноземні інвестиції, що принесуть із собою величезний фінансовий капітал, перспективні наукові технології, досвід менеджменту, відкриють вихід на світові ринки, а також відіграють суттєву роль у здійсненні приватизації, перебудові існуючих підприємств і нових виробничих потужностей, створенні сучасної кредитно-банківської системи.

Законодавством України передбачені державні гарантії захисту іноземних інвестицій. На території України для іноземних інвесторів встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Їм гарантується репатріація їх доходів та інших коштів в іноземній валюті. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації [1; 2].

Інтеграція України у світову економіку – це складний і тривалий процес, але разом з тим – об'єктивна необхідність. Інтеграційні процеси повинні пронизувати національну економіку на всіх її рівнях. А банківський сектор – це складова частина економіки, її кровоносна система. Отже, від ступеню розвитку банківського сектора залежить і рівень формування нових ринкових відносин. Динаміка інтернаціоналізації банківської діяльності в Україні багато в чому залежить як від перетворень в самій банківській системі, так і від реформування економіки в цілому. Інтеграція економіки України у світове господарство відкриє доступ національному банківському капіталу на світовий фінансовий ринок, дозволить зробити більш привабливим інвестиційний клімат у країні і, в кінцевому підсумку, вивести економіку з глибокої кризи.

Висновки. Дослідження ефективності діяльності іноземних банків, а також їхнього впливу, який вони роблять на трансформаційну економіку, показало, що цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. До позитивного впливу можна віднести:

- розширення участі іноземних банків у трансформаційній економіці веде до збільшення масштабів перерозподілу фінансових ресурсів через банківську сферу і підвищення показників, що характеризують ці масштаби (відношення банківських активів, кредитів і депозитів до ВВП);

- іноземні банки сприяють стабілізації банківської системи, підвищенню її стійкості в кризових ситуаціях. Значна частина коштів вкладників і вкладень у фінансовий ринок під час кризи не залишає країну, а осідає на рахунках іноземних банків, що користуються високою довірою у клієнтів;

- позитивним ефектом входження іноземних банків у трансформаційну економіку є також посилення міжбанківської конкуренції і демонополізація банківського середовища, що відбувається внаслідок збільшення числа гравців на ринку банківських послуг.

У той же час, як показує практика, не спостерігається істотних переваг іноземних банків у ряді сфер банківської діяльності і у впливі на економічну ситуацію в цілому по таких напрямках:

- відсутні ознаки того, що іноземні банки відрізняються більшою здатністю акумулювати приватні заощадження, ніж національні кредитні організації, хоча теоретично, у силу більш високої довіри до них населення, вони мають більше можливостей залучати кошти населення і приватних організацій;

- не виявлена також залежність між збільшенням частки іноземних банків і зміною реальних процентних ставок по банківських вкладах, що в основному визначаються макроекономічними факторами і впливом найбільших національних банків;

- іноземні банки не мають переваги перед національними кредитно-фінансовими установами й у плані росту обсягів наданих кредитів. Вони мають більш низькі відносні показники, що характеризують кредитну активність (наприклад, частку кредитів у працюючих активах і ін.);

- іноземні банки практично не проявили себе у вирішенні найбільш гострих проблем трансформаційної економіки: у кредитуванні прогресивних структурних змін, малого і середнього бізнесу, наукомістких виробництв і т.п.

Тому, для створення сприятливих умов щодо залучення іноземних інвестицій в національну економіку, необхідно зняти існуючі обмеження на допуск іноземних банків на територію країн із трансформаційною економікою: дозвільний порядок створення іноземних дочірніх банків; обмеження на проведення банківських операцій філіями іноземних банків, що фактично обмежує їхню локалізацію на банківському ринку цих країн.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Закон України "Про іноземні інвестиції" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Верников А.В. Иностранные банки в переходной экономике: сравнительный анализ / А.В. Верников. – М.: ИМЭПИ РАН, 2005. – 304 с.
4. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 37–45.
5. Другов А.А. К вопросу о регулировании уровня иностранного капитала в банковской системе (на примере Украины) / А.А. Другов, Т.С. Смовженко // Деньги и кредит. – 2008. – № 4. – С. 49–52.
6. Козоріз М.А. Методологічні засади дослідження впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України / М.А. Козоріз // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 95–102.
7. Корнилюк Р. Вплив іноземних банків на розвиток кредитного ринку України / Р. Корнилюк // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 50–59.
8. Міщенко В. Іноземний капітал у банківській системі країн Центральної та Східної Європи. Уроки для України / В. Міщенко, Р. Набок // Банківська справа. – 2006. – № 5–6. – С. 3–14.
9. Мовсесян А.Г. Транснаціональні банки в мировій економіці / А.Г. Мовсесян // Банковское дело. – 2007. – № 9. – С. 11–17.
10. Недилько А.Н. Особенности банковского бизнеса в Восточной Европе / А.Н. Недилько // Банковская практика за рубежом. – 2008. – № 5. – С. 25–30.
11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
12. Сайт аналітичної і фінансової інформації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.finance.com.ua>.
13. Сайт аналітичної і фінансової інформації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.banker.com.ua>.
14. Русинский А. Иностранные банки в Украине: 15 лет истории / А. Русинский // Финансовые риски. – 2008. – № 1(50). – С. 44–49.
15. Шпіг Ф.І. Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу: Монографія / Ф.І. Шпіг. – Суми: Ділові перспективи. – 2006. – 288 с.